

Ambrusz Alíz – Marosi Zita

Kapcsolat az alkohol és a kocsmai erőszakos bűnözés között

**The relationship between alcohol
and a violent crime in a pub**

Absztrakt

Pszichológiai értelemben az alkohol fogyasztás és az erőszakos viselkedés közötti ok-okozati kapcsolat tekintetében megoszlanak a vélemények (Bácskai, 2006). A kutatások szerint az alkoholfogyasztás növeli a bűnelkövetés kockázatát, és igen erős a kapcsolat az alkoholfogyasztás és az erőszakos bűncselekmények között. A jelen kutatás során felvetett kérdés viszont az, hogy milyen mértékben okozza az alkohol az erőszakos bűncselekmény elkövetését, és hogy milyen mechanizmusok játszanak szerepet az alkohol és az erőszakos viselkedés összefüggéseiben (Lévay, 2006).

Kulcsszavak: alkohol, agresszió, erőszakos bűncselekmény

Abstract

From a psychological point of view, there are different theories about the connection of alcohol consumption and violent behaviour (Bácskai, 2006). According to the researches in the topic, alcohol consumption increases the risk of crime and there is a very strong connection between alcohol consumption and violent crime. The question is, to which extent could be the role of alcohol in committing crime in a violent way and what mechanisms can be defined in the context of alcohol and violent behaviour (Lévay, 2006).

Keywords: alcohol, aggression, violent crime

Bevezetés

Az igazságügyi pszichológia területén többször elhangzó kérdés, hogy az alkohol milyen összefüggésben áll egy elkövetett erőszakos cselekedettel. A bíróság a szakértő feladatává teszi, hogy megállapítsa a vádlott személyiség szerkezetét, általános jellemzőit, s térképezze fel azt, hogy személyiség szerkezetében az agresszivitásnak mennyire van szerepe, találhatók-e konfabulációra utaló jelek. Tanulmányunkban egy valós tényeken alapuló, de kitalált történet köntösébe burkolt eset kapcsán szeretnénk bemutatni, hogy milyen tényezők játszanak szerepet egy kocsmában történt verekedés során, illetve rövid kitekintést adunk a magyar és a külföldi jogrendre. Az alkoholos állapotban elkövetett bűncselekmény szélesebb nézőpontból nézve a különböző országokban más-más megítélés alá esik (Lévay, 2006), hiszen létezik olyan ország, ahol az ittas állapot a bűncselekmény esetében elfogadható enyhítő körülmény.

Alkoholfogyasztás

A WHO (Egészségügyi Világszervezet) szerint *„Alkoholistának tekinthetők azok az erősen ivók, akiknél a szerfogyasztása olyan mértéket ér el, hogy az már észlelhető szellemi zavarral, károsodással, testi és szellemi egészségromlással, az interperszonális viszonyok romlásával jár, és károsítja az ivók társadalmi és anyagi helyzetét. Alkoholistáknak tekinthetők mindazok, akiken a jelenségek kezdeti tünetei már mutatkoznak.”* (Füredi, 2001) A Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO) szerint az alkoholfüggőség viselkedési, kognitív és élettani tünetek ismételt használatához köthető együttese. A következők jellemzik: erős vágy a használatra, a használat kontrollálásának nehézsége, a káros következmények ellenére az aethilizálás folytatása, az alkohol előnyben részesítése más aktivitásokkal szemben, valamint hiányérzet, megnövekedett tolerancia, néha fizikai megvonási tünetek (BNO, 2004). A krónikus alkoholfogyasztás a személyiség minden összetevőjét érintő károsodást okoz. A keresztmetszeti kép igen változatos lehet, de feltűnő az agresszív magatartás, a hangulati hullámzás, az érzelmek felszínesebbé válása, az etikai érzelmek csökkenése (Füredi, 2001). Alkoholfogyasztás azonban nemcsak függőségben fordul elő. A káros szerhasználat (abúzus) olyan egészségkárosodást okozó mód, amely lehet fizikai vagy mentális (például a nagy mennyiségű alkohol fogyasztását követő depressziós időszakok) (BNO, 2004). Kockázatos alkoholfogyasztásról pedig akkor beszélünk, ha az alkoholabúzus vagy az alkoholfüggőség kritériumai még nem teljesülnek, de az alkoholívással összefüggő ártalmak kialakulásának kockázata

fenn áll. Az elfogyasztott alkoholmennyiség összefüggésben áll az ártalmak bekövetkezésének kockázatával, vagyis minél magasabb az alkoholfogyasztás, annál magasabb a kockázat veszélye. Az, hogy az alkohol milyen hatást vált ki az egyénből, több összetevő függvénye. Függ az elfogyasztott ital mennyiségétől, és hogy az illető milyen gyakorisággal fogyaszt alkoholt (Deres, 2007). A kisebb adagú alkoholtól is nő az arousal¹-szint, és az ittas egyén úgy érzi, hogy energiája fokozódik, jellemző a felszabadultság, a pszichomotoros izgatottság, a gesztikulálás, a teljesítőképeség túlértékelése, a felelősségérzet csökkenése, morális és etikai szabályok áthágása, a felettes én alkoholban oldódik (Tulassey, 2011). Az alkohol élettani hatásai miatt az ember egyre bátrabbá válik, nehezedik a magatartás kontroll alatt tartása, s így indulatait gyakran közvetlenül éli ki. Agressziójának kialakulása során régi, negatív emlékek lephetik meg az egyébként is felborult érzelmű egyént (Tibay, 2005).

„Az alkoholos befolyásoltság kezdetén – különösen az enyhe fokúban – bár a teljesítőképeség csökkenése objektíve kimutatható, az egyénnek ezzel ellentétesen az az érzése, hogy képességei fokozódtak. A gátlások csökkenése miatt kétségtelenül fokozódik az indíték, euphoriás színezetű, emelkedő hangulattal, gyakran ingerlékenységgel, szélsőséges érzelmi hullámmal. A közepes, majd a súlyos fokú ittaság felé haladva, a kialakult izgalmi (excitációs) stádiumban az itéletalkotás felületesebb, a kritikai képesség csökken, a mozgások könnyedek, a mimika, a gesztusok élénkebbek. Az erek kitérülnek, a szem csillogó, a pulzus szaporább, a légzés gyorsult, a veritékezés és a vizeletkiválasztás fokozott. Ilyenkor már túlméretezett indulati reakciók is előfordulhatnak, ezért ez a szakasz hajlamosít legjobban agresszív cselekmények elkövetésére. A szokványos részegség tüneti képe nemcsak az egyéni tűrőképesség miatt mutathat változatosságot, hanem az egyéni diszpozíciók miatt is, amennyiben a fellazuló gátlások mögül olyan rejtett személyiségi vonások kerülhetnek felszínre, mint a nagyozolás, dicsekvés, kötekedés, impulzivitás, vádaskodás, sőt agresszivitás.” (Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 15. számú módszertani levél.)

Agresszió

Az agresszió olyan viselkedést értünk, amely szándékosan sért egy másik embert (fizikailag vagy verbálisan), vagy rombol tárgyakat (Atkinson, 1997). Az agresszió hátterében a különböző elméleti megközelítések különböző okokra hívják fel a figyelmet. A pszichoanalitikus elméletek szerint – a veleszületett

1 A szervezet általános izgalmi és éberségi állapota.

reakciókhoz hasonlóan –, ha az ösztönök kifejeződését gátolják, agresszív drive keletkezik (Atkinson, 1997). Az agressziót, mint energetikai tényezőt határozzák meg, ami számos módon megjelenhet. Kifejezést nyerhet önállóan, romboló viselkedésben, de megjelenhet közvetetten, szublimált formában is (például egy sebész műtéteiben) (Pervin, 1978). A későbbi elméletalkotók a frusztráció-agresszió hipotézist tovább szélesítették: „*Agresszív drive keletkezik bármilyen cél elérésének akadályozásában, mely arra ösztönzi az egyént, hogy megsértse, vagy megsebezze a frusztrációt okozó tárgyat.*” (Atkinson, 1997) Az etológiai elmélet szerint az agresszió az ösztönhöz hasonlóan az emberi lényből spontán módon fakad. Lorenz szerint a szervezet biológiai működésében gyökerezik, és túlélési értéke van. A fajon belüli agresszió funkciója hármas:

- 1.) a faj tagjai territóriumok között szóródnak szét, eltávolodnak egymástól
- 2.) a riválisok harca a jobb férfi kiválasztásához vezet
- 3.) társas rangsort eredményez a csoporton belül.

A tanuláselmélet szerint – amelynek legismertebb képviselője e tárgykörben Bandura – az agresszív viselkedési formák tanulás útján sajátítódnak el, illetve maradnak fent. Mások viselkedésének megfigyelésén keresztül (modellálás), illetve a saját agresszív viselkedések megerősítése útján (Pervin, 1978). A szociálpszichológia megkülönböztet instrumentális és érzelmi agressziót. Az instrumentális agresszió során az agresszió, mint eszköz valaminek az elérésére irányul. A költségek és jutalmak számbavétele után az agresszió kifizetődőnek tűnik (például retikül rabló). Az érzelmi agressziót nem a jutalom-vesztés költségelmélete motiválja. Akiket a vak düh hajt, úgy tűnik immunisak a büntetésre. Az érzelmi agresszió válasz a provokációra. A provokáció észlelése itt kritikus pont, több tényező is befolyásolhatja: az ártó szándék észlelése, a kontrollálhatóság észlelése, illetve személyiségbeli különbségek. Tehát az, hogy egy egyén egy cselekedetet milyen mértékben, vagy egyáltalán provokációnak észlel-e, nagy eltéréseket mutat (Smith, 2004).

Berkowitz szerint az agressziót bármilyen negatív érzés kiválthatja. Egész sok negatív érzelmet kiváltó körülmény lehetséges, ilyenek például a kellemetlen hőség, fájdalmas hideg, bántó zajok, tömeg, de még a rossz szagok is. Zillmann izgalom-átvitel elmélete szerint a magas izgalmi szint és provokáció által keltett düh kombinációja megnöveli az agresszív megnyilvánulás valószínűségét (Smith, 2004). Az agresszió kifejeződését nagyban befolyásolja az egyént körülvevő normarendszer, azonban a normát a szubkultúra határozza meg. Egyes szubkultúrákban az agresszió alkalmazása nem rosszallást, hanem helyeslést vált ki a csoport tagjaiból, ami az agresszor számára pozitív megerősítést jelent.

Értékrendjében az erőszakos problémamegoldás pozitív értéként szerepel (Boros, 2002). Gonda azt írja, hogy „*az agresszió tulajdonképpen a viselkedéses gátlás hiánya, mely igencsak összetett folyamat, hiszen az agresszív viselkedés kialakulásában és lezajlásában a környezeti, szociális és kulturális tényezők mellett a szervezet homeosztatisz állapota egyaránt szerepet játszik*”. (Gonda, 2003.) A szakirodalom megkülönböztet még állapot- és vonásagressziót. A vonásagresszió a személyiségstruktúra része, a hétköznapi helyzetekre indokolatlanul agresszívebben reagál. Az állapotagresszió pedig a helyzetekből vezethető le, nem kóros, egészséges viszonyulás (Tringer, 2010).

Az esemény

Történetünk helyszíne egy kisváros, ahol szombat este 20 órakor a Cimborá nevű kocsmában az 56 éves K. József előzetes szőváltást követően egy alkalommal ököllel, majd a pultról levett sörösüveggel megütötte P. Gézát. Az ütés következtében a sörösüveg a sértett fején széttört, és a törött üveg megvágta a sértett nyakát, amelynek következtében életveszélyes sérülése keletkezett. A vádlott már korábban is a sörözőben tartózkodott, ahol folyamatosan alkoholt fogyasztott, de a cselekményt követően a helyszínről ismeretlen helyre távozott. Figyelemmel a bántalmazáshoz használt eszközre és a bántalmazott testtájékára, a vádlott eshetőleges szándéka nyolc napon túl gyógyuló sérülés okozására irányult. A vádlott, személy elleni erőszakos magatartása alkalmas volt arra, hogy a szórakozóhelyen tartózkodókban riadalmat és megbotránkozást keltsen.

Az alkohol és az agresszió összefüggései

Az alkohol és a bűnözés tekintetében a bűncselekmények három nagy csoportját különböztethetjük meg:

- 1.) alkohol által kiváltott, vagy legalábbis ittas állapotban elkövetett erőszakos bűncselekmények;
- 2.) ittas állapotban elkövetett közlekedési bűncselekmények;
- 3.) azok a bűncselekmények, amikor az alkohol eszközként szolgál a bűncselekmény elkövetéséhez (például randi erőszak).

Alapvetően az erőszakos tettek nagy részében szerepet játszik az alkoholfogyasztás. Kaufmann és munkatársai azt találták, hogy a férfiak 22, a nők 10

százaléka ivott a legutóbbi és legsúlyosabb erőszakos cselekedetét megelőzően (Gerevich, 2006). Shepherd és Brickley kutatása alapján városi környezetben a legtovább nyitva tartó kocsmák, italboltok közelében fordul elő a legtöbb erőszak, általában hasonló korú férfiak között, leginkább a zárást megelőző pár órában. De ezen típusú erőszakot más tényezők is befolyásolhatják, például az, hogy nagy számú férfi gyűlik össze egy helyen. A szociálpszichológia szerint a fiatal férfiak kocsmái erőszakos viselkedése a maszkulinitás kifejezése, a férfiasságba való beletanulás. Itt nem a győzelem a fontos, hanem az, hogy bármilyen kihívásra válaszoljanak. Tomsen szerint tehát nem az alkoholfogyasztás váltja ki az erőszakos viselkedést, hanem a társadalmi kontextus, amelyben az alkoholfogyasztás történik (Lévay, 2006).

Taylor kísérlete alapján az alkohol olyan férfiaknál emelte az agressziós szintet, ahol a célorientált viselkedés önszabályozásában résztvevő kognitív struktúrák szerveződési rendje alacsonyabb (Gerevich, 2006). Az alkohol hatására csökken az alapos információfeldolgozás képessége, és párhuzamosan csökken az agressziót csökkentő tényezők észlelése is. Azon tényezőké, mint például a lehetséges költségek és veszélyek, a társas normák, az áldozat fájdalomjelei (Smith, 2004).

A férfiak közötti agresszióra vonatkozó magyarázatok közül kiemelkedő, hogy

- a) az alkoholfogyasztó hajlamos túlbecsülni saját erejét, és kevésbé képes nem agresszív megoldásokat találni a provokáció kezelésére;
- b) az alkohol figyelemre gyakorolt hatásának következtében a személy hajlamos kizárólag csak a jelenre koncentrálni;
- c) egyes férfiak túlzott jelentőséget tulajdonítanak saját személyes hatalmuknak.

A kocsmái agresszió további kiváltó okai lehetnek a provokáció, a harmadik személyek viselkedése, a tömeg, a kellemetlen, irritáló, füstös környezet, és permisszív társadalmi kontextus (Lévay, 2006). Látszólag a fentieknek ellentmondó elméletek is vannak. Az alkoholfogyasztás azért növeli az agressziót, mert a szociális tanulás és a kulturális hatások eredményeként elvárják ezt a hatást. A kognitív struktúrák ugyanis a megfigyeléses tanulásból, egyéni tapasztalatokból és a szocializációból alakulnak ki. Ezen elméletet támasztják alá azok a kísérletek, amely során az alany úgy tudja, alkoholt fogyasztott, bár valójában placebo hatása alatt állt. Az alanyok ilyen kísérleti helyzetben is hajlamosabban voltak erőszakosan viselkedni. Az agresszió és az alkohol összefüggéséről alkotott hiedelem az erőszakos viselkedés kulturális elfogadásának mértékére is utal. E tengely két pólusán helyezkednek el azok a hiedelmek, amelyek az

egyént felelőssé teszik az alkoholívás következtében tanúsított agresszív viselkedéséért, illetve amelyek az alkohol hatását mentséggként értelmezve enyhítik a cselekedet megítélésének szigorát (Bácskai, 2006). Mary McMurran több pontban foglalja össze az alkohollal kapcsolatos erőszak rizikófaktórait: családi előtörténet, hiszen a biogenetikai és szocializációs tényezők is átörökíthetők a családban; gyermekkori, főként figyelemhiányos hiperaktív zavarok; családmódel; személyiség, személyiségzavarok, főként pszichopátia; kognitív működés; környezeti kontextus (szórakozó helyek, ittas emberek); alkohollal kapcsolatos hiedelmek; alkoholfogyasztási szokások, bűnözés; mentális betegségek (skizofrénia) (Deres, 2007).

A vádlott pszichológiai vizsgálata, vélemény

A történet bemutatása a vádlott által: „Az értesítést megkaptam. Érettségim nincs, de sok szakmám van. Jelen pillanatban semmit nem dolgozom. Azért nem dolgozom, mert van egy csomó munkám otthon, ilyen elmaradott történet, pedig munka lenne. Szüleim elváltak, apámról nem tudok. Nővérem a történetek óta nem beszél velem. A családom összetartó, jó a kapcsolatunk. Szeretem a rendet, voltam én már börtönbe. Nem beszéltem én ott csak a tisztekkel, mert az én igazságérzetembe nem fér bele, mer tudja azok bolondok, lopósok akik ott vannak. Három gyerekem van, három anyukától. A másodikkal már nem házasodtunk össze, a harmadikkal össze se költöztünk. Ne legyen hogy ha elmúlik a szerelem és jön az anyázás lehúzgáljuk egymást előre-hátra. A gyerekeimmel jó a kapcsolatom. Eltartják maguk, meg az anyjuk nem engedi, csak sunyiskodva tudnak eljönni hozzám. Az ügyel kapcsolatban: Gézát én már régről ismerem, néha járt nekem segíteni, amit én tisztességgel kifizettem, meg is volt kínálva ha úgy adódott. Ilyen udvari munkákra, egyéb apróságokra elhívtam. Esténként a hátsó kerítésen is meglátogat engem, mert rongálás történt, de nem volt bizonyítható a dolog, így túl is tettem rajta magamat. Szombat este bementem a kocsmába, vettem egy sört, letettem a pultra és bekapcsoltam a telefonomat. Géza belekötött Lacikába. Lacika kicsit bolond, de mindenki szereti, nagyon régi barátom. Géza szekálta Lacikát, de látom, hogy Lacika megy a pulthoz fizetni, mert már unja ezt a történetet, de Gézánk elég részeg volt. Felálltam, és odahívtam magamhoz Gézát, hogy nem lehet az ember ilyen, hogy egy beteg emberrel így viselkedjen, miközben a lába nyomába se érhet, mert ő egy tisztességes és dolgozó ember. Hát utána persze jött az anyám, meg hogy mit képzelek én és szó szót követett. Utána már békén hagyta Lacikát. Visszaültem és megittam a söröm felét. Mire ő elmondta, hogy milyen szép, drága dolgok vannak a

házamba. Kérdeztem tőle, hogy te ezeket honnan tudod, hiszen életedbe a házamba se jártál, nem tán te vótál az aki betörte az ablakot, összetörte az ajtót? Akkor ugye megint az anyám, me egyebek. Na akkor ugye én jobb kezes vagyok, a bal kezemmel adtam neki egy nagy büdös pofont, hogy takarogya má haza. Ezzel el is fordultam, de a perifériából láttam, hogy jön egy mozdulat, és jobb kézzel adtam neki egy másik pofont, csak abban benne volt az üveg. De láttam én, hogy nagy baj van, hívtam a mentőt, és elszorítottam az eret. Nem akartam én őt bántani, csak tudja már, hogy hol a helye és menjen a francba. Alkohol-fogyasztásomról annyit, hogy szoktunk sörözni, de ez nem napi szintű történet, hanem amikor így munka után, illetve inkább hétvégén jobban. Azért ültem börtönbe, mert társtetteses garázdálkodás vagy mi lett egy ügyből”

Magasfokú tudatosság, magas aktivációs szint mellett megfigyelhető, hogy a tudatosság és indulatosság egyszerre jelentkezik a vádlottnál. Viselkedésében megjelenik a feszültség, nyugtalanság elaboráció nélkül. Szabályozó rendszere laza. Szituatív indulatai kiutat keresnek a kiváltó helyzetben, így közvetlenül érvényesülnek. Könnyen megsértődik, támad. Dühödt, agresszív indulati feszültségét levezeti. Fejlett közösségi érzés mellett nehezen köt kompromisszumot. Indulatossága miatt gyakran van interperszonális konfliktusa. Változatos érdeklődésének ellenére kapcsolatai mégis szegényesek. Feszültségi toleranciája nagyon alacsony. Helyzetekhez való viszonyulása intenzívebb, indulatossabb, könnyen robbanhat ki cselekvéseiben inadekvát helyzetben. Acting out személyiség, ami a feszültség rövidzárlatos elvezetését jelenti. Nincs feszültségcsökkentő elhárítássor, ami megszelídíthetné, vagy konvencionálisabb formához köthetné felindultságát. Indulatai hirtelen lépnek fel, gyakran antiszociális megjelenési formákkal. Az ilyen rövidzárlatos cselekvési mód jellemzi személyiséget, ami lehetővé teszi a feszültségek gátlásmentes elvezetését, inadekvát érvényesítést. Csökkent tudatállapotban (alkoholosan) agresszívabb, mint tiszta tudatállapotban. Konfabulációra utaló jelzés nem explorálható nála.

Jogi kitekintés

A közegészség és a közrend védelmére irányuló stratégiák szabályozzák az alkoholfogyasztást és az alkoholhoz való hozzáférést. Magyarországon az alkoholfogyasztás, -vásárlás, -árusítás alapvetően szabadon folytatható tevékenység, speciális esetekre vonatkozó korlátozások azonban léteznek a különböző szintű jogszabályokban. Ezek a szabályozások főként a 18 éven aluliakat hivatottak védeni, illetve korlátozzák a nyilvános és egyes speciális helyeken történő alkoholfogyasztást. Az egyes önkormányzatok például helyi rendeletben szabá-

lyozzák a közterület-használatot, a közterület rendjét és a közterület-felügyelet feladatait, saját hatáskörükben meghatározva a közterületen történő alkoholfogyasztás szabályait, korlátait is (Deres, 2007). A részegen elkövetett bűncselekmények számának csökkenése elsősorban büntetőjogon kívüli eszközökkel érhető el. Az alkoholpolitika központi kérdése ez, mely így egészségügyi, szociális, gazdasági, oktatási kérdéseket tárgyal (Egedi, 2006). A pszichiátriai és magatartásepidemiológiai kutatások azt támasztják alá, hogy az egészségfejlesztési programoknak komplexnek kell lenni mindazon tényezőket figyelembe véve, amelyek rizikó tényezőként, illetve protektív faktorokként szerepet játszanak a probléma kialakulásában (Pikó, 2003). Az USA-ban csak 10 államban nem fogadják el az ittas állapottal való védekezést, Németországban pedig három ezrelék feletti véralkoholkoncentráció esetén az alkohol bűnösséget kizáró ok lehet (Lévay, 2006).

Összefoglalás

Jelen esetben az alkoholfogyasztás, a személyiségbeli tényezők, a szociális és kontextuális tényezők egy erőszakos bűncselekményben eszkalálódtak. A vádlott alkoholfogyasztása mindenképpen kockázati tényező, hiszen összefüggésben áll az ártalmak bekövetkeztével. Az alkohol hatásához hozzáadódtak a múltbeli sérelmek, amelyek fokozták a jelen helyzet érzelmeit, így az alacsonyabb indulati kontroll utat tudott nyitni a cselekvésnek. A vádlott szociokulturális helyzetéből azt feltételezhetjük (kötődési kapcsolatai, börtönviseltsége), hogy az agresszió a modelltanulás révén a viselkedési repertoárjának a részévé vált. Agressziója érzelmi agresszió, válaszként jött arra a provokációra, amelyet az ő, kissé felsőbbrendű attitűdje sérelmezett (tudja már hogy hol a helye). A férfitársaság, a macsós magatartás etológiailag és szociálpszichológiailag hozza az agresszivitást, hiszen a férfiak rivalizálása, a csoporton belüli társas rangsor kialakulása ebben a szubkultúrában a normarendszer alapvető része. A környezeti tényezők is szerepet játszottak, hiszen statisztikailag egy zsúfolt kocsmaszombat este – az irritáló környezetre tekintettel – előrevetíti az agresszív cselekedetek valószínűségét. Így volt ez esetünkben is, ahol az alkohol, mint tudatmódosító szer, és a fenti tényezők összejátszása eredményeként kialakult egy büntetőjogi cselekmény.

Felhasznált irodalom

- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. (1997): *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Bácskai E. – Pintye I. – Gerevich J. (2006): *Az alkoholfogyasztás és az erőszakos viselkedés hatása az alkoholfogyasztással összefüggő agresszióra vonatkozó hiedelemekre*. *Psychiatria Hungarica*, 1.
- BNO 10 DSMIV (2004): *Meghatározásokkal*. Animula Kiadó
- Boros J. – Csetneky L. (2002): *Börtönpszichológia*. Budapest: Rejtjel Kiadó
- Deres P. (2007): *Erőszakos bűnözés, különös tekintettel az alkohol hatása alatt elkövetett erőszakos bűncselekményre*. PhD értekezés. Miskolc: Miskolci Tudományegyetem
- Egedi A. (2006): *Büntetőjogi felelősség ittas állapotban*. *Psychiatria Hungarica*, 1.
- Füredi J. – Németh A. – Tariska P. (2001): *A pszichiátria magyar tankönyve*. Budapest: Medicina Kiadó
- Gerevich J. – Bácskai E. – Rózsa S. (2006): *A kockázatos alkoholfogyasztás prevalenciája*. *Psychiatria Hungarica*, 1.
- Gerevich J. – Vandlik E. (2006): *A kockázatos alkoholfogyasztás spektruma*. *Psychiatria Hungarica*, 1.
- Gonda X. – Bagdy Gy. (2003): *A szociális státusz hatása az agressziót meghatározó biológiai paraméterekre*. *Psychiatria Hungarica*, 3.
- Hárdi I. (2002): *Az agresszió-probléma horizontjai*. *Psychiatria Hungarica*, 4.
- Közlönytár-1994/15. *Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 15. számú módszertani levele az ittasság igazságügyi pszichiátriai szakértői véleményezéséről*. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/15_mszlev.pdf
- Lévay B. (2006): *Alkohol és bűnözés*. *Psychiatria Hungarica*, 1.
- Pervin, L. A. (1993): *Az agresszió belső és külső meghatározói: vajon az ujjunk húzza-e meg a ravaszt, vagy a ravasz húzza-e meg az ujjunkat?* In: Barkóczi I. – Séra L. (szerk.): *Az emberi motiváció I*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Pikó B. (2003): *A fiatalkori problémaviselkedés szindróma magatartás-epidemiológiai vonatkozásai és a mentálhigiénés megelőzés lehetőségei*. *Psychiatria Hungarica*, 4.
- Smith, E. R. – Mackie, M. D. (2004): *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Tibay Á. P. (2005): *Alkohol és a bűn, bűnözés kapcsolata*. *Börtönügyi Szemle*, 2.
- Tringer L. (2010): *A pszichiátria tankönyve*. Budapest: Semmelweis Kiadó
- Tulassay Zs. (2011): *A belgyógyászat alapjai 2*. Budapest: Medicina Kiadó